

Vallasek Júlia

TÓMONDATOKBAN A JELEN VALÓSÁGAIRÓL

Jékely Zoltán, a *Világosság* publicistája

Pontosan egy héttel azután, hogy 1944. október 11-én bevonultak a szovjet csapatok Kolozsvárra, megjelent „*az erdélyi magyar dolgozók lapja*”, a *Világosság*. Sok minden történt Kolozsváron az alatt a néhány nap alatt, amíg nem volt napilapja (a több évtizede megjelenő *Ellenzék* és *Keleti Újság* a szovjetek bevonulásával megszűnt), főleg olyasmi, amiről azokban az időkben éppenséggel nem írhatott napilap. Többek közt arról sem, hogy október 12. és 15. között a szovjet hatóságok valósággal megtizedelték Kolozsvár lakosságát, 3-5000 civil férfit hurcoltak el a városból. Nagy részük a munkát fegyelmezetten elkezdő gyári munkás volt, de köztük volt a parlamenti exképviselő Mikó Imre, a *Pásztortűz*-szerkesztő, a „Kolozsvár Wallenbergje”-ként emlegetett Járosi Andor és Jékely Zoltán sógora, a fiatal történész Mikecs László is.

1944 decembere és 1946 szeptembere közt Jékely Zoltán a *Világosság* szerkesztője. Ez a rövid másfél esztendő Jékely pályájához mérten jelentéktelen, annál is inkább, mert fontos verseit, novelláit, regényeit sem ekkor írta. Újságírói pályájának megajzolása azonban képet nyújthat arról, hogy a transzylvanista hagyományokhoz kötődő, ugyanakkor a baloldali eszmékhez korábban kevés affinitást mutató értelmiségi hogyan próbált helyet találni egy akkor még csak körvonalazódó új világban.

Azon, hogy író napilapnál újságíróként kezd dolgozni, aligha lepődött meg valaki akkoriban – a hírlapírást, noha többnyire az írás alacsonyabb rendű formájának tekintették, a napisajtó tizenkilencedik századi megerősödése óta igen sok magyar író gyakorolta ideig-óráig vagy akár hosszú távon. Az erdélyi irodalmi intézmények huszadik századi történetében pedig kifejezetten fontos szerepet kapott a napisajtó. Erdélyben mind az első, mind a második világháború után, más publikációs fórumok híján napilapok hasábjain kezd körvonalazódni az irodalmi élet, a hírek, tudósítások, interjúk és apróhirdetések közt helyet szorítanak a versnek, rövidebb prózarészleteknek is. Az irodalmi lapok (*Erdélyi Helikon*, *Pásztortűz*) megjelenéséig olyan napilapok, mint az *Ellenzék* vagy a *Keleti Újság* nemcsak fontos publikációs fórumnak bizonyultak, de különféle pályázatok kiírásával, versenyek szervezésével elébe mentek az elvárásoknak, és olyan írók jelentkezését segítették elő, mint Tamási Áron. A második világháború, Észak-Erdély visszakerülése Romániához, a kulturális és tudományos élet számos jelentős személyiségének halála ismét súlyos helyzetbe sodorta az erdélyi magyar publikációs fórumokat. Az *Erdélyi Helikon*, a *Pásztortűz*, a *Termés*, a *Hitel* megszűnt, elhallgatott, mint 1940-ben, az ellenkező előjelű hatalomváltásnál a *Korunk*. Egyedül az *Erdélyi Múzeum* című tudományos folyóirat folytatta működését 1947-ig. Az irodalom ismét visszakerült a napilapok hasábjaira, csakhogy ezúttal nemcsak egy mostohább közeghez, de a győztes új, kommunista eszmékhez is igazodnia kellett.

Kolozsvári tartózkodásának (1941–1946) egy szakaszában Jékely Zoltán az Egyetemi Könyvtárban végzett munkája mellett szerkesztő is volt, mégpedig a fiatal, többnyire

népi érdeklődésű írókat egybegyűjtő *Termés* című negyedéves irodalmi/kulturális folyóirat szerkesztője. A *Termés*, noha kiegyensúlyozásra, eszmetisztázásra törekedett, és különösen *Vélemény* rovatában igyekezett minél több hangot megszólaltatni, irodalmi anyagát tekintve a népi mozgalom eszményeihez kötődött erősebben. Szerkesztői 1943-as *Elvek, gondolatok* című ankétjukban megtehték azt is, amit akkoriban kevesen, a kommunista munkásíró, Nagy István véleményét is kikérték. Nem telt el másfél esztendő, és hosszú időre éppen Nagy István lett az irodalmi, tudományos, kulturális stb. élet programadó személyisége. A *Termés* utolsó, 1944 őszi számát, amelyben Jékely Az AKRAGASZI HALÁSZVERSENY című novellája is olvasható, egyébként a *Világosság* második számában megjelent hirdetés szerint éppen a *Világosság* kiadóhivatalában lehetett beszerezni.

Az alábbiakban Jékely Zoltán *Világosságban* megjelent írásai alapján rajzolom fel utolsó, Kolozsváron töltött hónapjait és hírlapírói munkásságát. Ahhoz, hogy Jékely ekkor született, egyébként viszonylag csekély számú írását a maga helyén értékelni tudjuk, ismernünk kell megjelenésük kontextusát is.

A *Világosság* a Magyar Népi Szövetség lapja azon a Kolozsváron, ahol ezenkívül még két napilap, a szociáldemokrata *Erdély* és a Kommunista Párt 1945-ben induló lapja, az *Erdélyi Szikra* (néhány szám után *Igazság*) feladata napi információval ellátni az olvasókat.

Szerkesztője Balogh Edgár, a szerkesztésért felel Nagy István, aki a *Szikra* indulásával annak a lapnak lesz főszerkesztője. Később, 1946. február 25-től Benedek Marcell, Kacsó Sándor és Kós Károly neve tűnik fel az impresszumban. Ekkor már az MNSZ központi napilapjaként hirdeti magát, de a benne közölt anyagok zöme Kolozsvárra és környékére figyel.

A *Világosság* a második világháborút követően Erdély első magyar nyelvű napilapja, amely cikkeivel és híryanagáival a szervezkedő új hatóságoknak az új közigazgatás kiépítésében hivatott segíteni, illetve az előrenyomuló szovjet és román hadsereget támogatni.

Első vezércikkében Balogh Edgár kiemeli, hogy „*A tények világos látását akarjuk szolgálni, pontos, hív szolgálatunkkal. Az emberiesség fényét akarjuk terjeszteni minden sötétséggel szemben. Az igazság tiszta szellemében akarjuk védeni Erdély érdekeit és a magyar nép minden emberi jogát.*” Ennek biztosítékát magában az új politikai rendszerben látják, hiszen „*ahol maga a nép határoz, maga a munkás, iparos, földművelő tömeg, kell-e ott félnünk továbbra is a nemzeti gyűlölködéstől és viszálykodástól?*”

Bizonyos, hogy a *Világosság*hoz kizárólag olyanok kerülhettek munkatársnak, akiket Balogh Edgár erre alkalmasnak talált.

Az indulás pillanatára így emlékszik vissza SZOLGÁLATBAN című 1981-es emlékiratában Balogh Edgár: „*Villanyáramot még nem kaptunk, a lap kézi szedéssel készült, s a nyomdaszemélyzet, a szerkesztőség és a rikkancshad felváltva forgatta a rotációs gép nagy kerekét. Ott volt Nagy István, Szabédi László, Nagy Elek, Székely Gyula, Jablánczy László, Nemes István, László Béla, Balázs Péter, ők lettek az új világ első magyar napilapjának első szerkesztői. Talán ott volt már Jékely Zoltán is, a Világosság irodalompolitikusa...*”¹

Hogyan lett a keresztény és polgári világregndhez kötődő Jékely, a szerelem, az enyészet és más klasszikus költői témák megéneklője a berendezkedő baloldali mozgalom lapjánál „irodalompolitikus”?

¹ Balogh Edgár: HÉT PRÓBA. SZOLGÁLATBAN. Magvető, 1981.

A népi mozgalomhoz kötődő *Termés* szerkesztői 1943-ban elhatárolódtak az 1848-as forradalom emlékére kiadott 48-AS ERDÉLY című, Balogh Edgár, Kovács Katona Jenő és más baloldali személyiségek munkája nyomán Krenner Miklós (Spectator) szerkesztette zsebkönyvtől, sőt Szabédi utóbb szigorú kritikát közölt róla a *Termés*ben. Jékely ellenben (ahogy több más helikonista szerző) küldött nekik írást, a VASVÁRI PÁL NYOMÁBAN című verset. Ha bizalmas baráti viszonyban nem is állt Balogh Edgárral, az erdélyi magyar szellemi élet viszonylag szűk terén belül tudhattak egymás munkáiról. Balogh emlékirataiban némi öniróniával idézi fel azt az 1944. nyári pillanatot, amikor verset küldött neki, amire „*Jékely Zoli leszögezte [...] hogy próbálkozása »ha valami nagy prozódiai készségről nem is, de magával a költéssel való hódoló rokonszenvről« ad tanúbizonyságot*”.

Jékely személye megbízhatónak tűnhetett Balogh Edgár szemében, minden biznnyal rajta keresztül próbált nyitni a polgárság felé. Személyében az igen gyorsan működésbe lépő „*tisztogatóbizottság*” sem talált kivetnivalót: az 1945. február 27-i szám közli a hírt, miszerint „*az újságírók szakszervezetének tisztogatóbizottsága (mások mellett) Jékely Zoltán hírlapíró múltban kifejtett tevékenységét vizsgálta meg, és hivatásának gyakorlására jogosítottnak nyilvánította*”.

A második világháború végén, a szovjet megszállás alatt rendkívül fontossá vált az erdélyi társadalom számára annak bizonyítása, hogy semmi közük a hitlerizmushoz, sőt hogy az erdélyi társadalom széles rétegei (néhány, a rendszer által megvásárolt arisztokratát és értelmiségit kivéve) voltaképpen baloldali érzelműek voltak.

Ennek fényében sokatmondó az, hogy miről és hogyan beszélhet ebben az időben egy napilap, hogy melyek az állandóan napirenden tartott kérdések, és melyek azok, amelyeket csakis bizonyos megvilágításban lehet tematizálni, hogy miről lehet és miről tilos beszélni. A lapindításkor feltett optimista retorikai kérdésre a Maniu-gárdák által elkövetett atrocitásokról szóló hírek, tudósítások felelnek, ám ezek egytől egyig kiegészülnek azzal az információval, hogy ezeket a „*gaztetteket*” a románság mélyen elítéli. A baráti (és 1945 márciusáig Erdélyben felügyeletet betöltő) Szovjetunióról, ahogy a dél-erdélyi magyarok internálásáról is, csak óvatosan lehetett írni. Így fordulhatott elő az a helyzet, hogy a lap vezető anyagában homlokegyenest mást ír, mint amire a második-harmadik, hírekben, felhívásokban bővelkedő oldalakon közlőtekből következtetni lehet, és egészen mást, mint amit az olvasóközönség a bőrén tapasztal.

1944 novemberében, alig fél évvel a kolozsvári zsidóság gettóba hurcolása után AZ ERDÉLYI ZSIDÓSÁG TRAGÉDIÁJA című kétrészes megemlékezésében László Béla úgy idézi fel az eseményeket az azokra még jól emlékező olvasóknak, mint SS-tisztek gazzettét, amelyben a város magyarsága egyáltalán nem vett részt.

1945 nyarán a *Világosság* nagy teret szentel a román gyűjtőtáborokból hazafelé igyekvő volt hadifoglyok kérdésének. Míg a vezető anyag emberséges bánásmódról, normális kosztról, boldog hazatérőkről beszél, a glosszákban már „*rongyosan idegen ruhadarabokkal, orosz zubbonyban és betétes osztrák félcipőben megaszalódt testtel, torzonborz bajusszal és ősz halántékkal*” vánszorognak haza a foglyok.

Nyilvánvaló, hogy az a lap, amelyik mást közöl, mint amit olvasói tapasztalnak, elveszíti hitelét. Ám nem szabad megfélekedni arról sem, hogy a pontatlan, sokszor egymásnak ellentmondó hírek és híresztelések mindennaposak ekkoriban.

Az erdélyi közvélemény pedig (jogosan) sokkal jobban tartott a jobboldali román politikától, mint akár a szovjet vezetéstől, akár a román baloldaltól, így érthető, hogy egyetlen lap sem kívánt az esetleges szövetségesekkel nyíltan szembefordulni.

Szembeszökő a lap mozgósító, aktivizáló, optimista retorikája, amely gyakorlatilag minden anyagra jellemző. A vizsgált időszakban a művészet/kultúra csaknem teljesen

hátterbe szorul, és csupán 1946-tól különül el a laptestben. A SZÍNHÁZ ÉS MŰVÉSZET rovat azonban gyakran egyetlen rövid, keretes írás és a színház programja a különféle rövid hírek, hirdetések, felhívások között.

Jékely Zoltán a *Világosság* művelődési rovatát vezette. A lapban közölt több mint száz apró, publicisztikai írásának zöme itt jelenik meg aláírva vagy különféle szignókkal (jz, j.z., -y- n, -yn-).² Vannak aláíratlan cikkek is, amelyekről stílus, tematika, illetve a laptestben való elhelyezés alapján sejteni lehet, hogy ugyancsak Jékely munkái, ezeket jelen tanulmány írásakor nem vettem figyelembe.

Az irodalom kérdése először a *Világosság* november 26-i számában kerül előtérbe, mégpedig nem esztétikai, hanem mozgalmi szempontból. Nagy István SZORÍTSUNK IDŐT AZ IRODALOM SZÁMÁRA IS! címet viselő felhívása programadó írás, amely megszabja az új korszak irodalmi irányvonalait, megpróbálja kijelölni azt a beszédteret, amelyben az irodalomról ezentúl szó eshet. A Tamási Áront, illetve Budapestre való távozását név szerint is támadó írás határozott, mozgósító retorikával jelöli ki az irodalom szerepét a kommunista mozgalomban. „A hosszú téli hónapok hosszú estéit mégsem hagyhatjuk kárba veszni. Elénk mered tehát az adott helyzet szabta irodalompolitikai feladat: így vagy úgy, de haladéktalanul meg kell kezdenünk a tömegek demokratikus szellemű irodalmi átnevelését.” Ehhez, lévén, hogy az új művek születését kivárni nincs idő, „*eleven kritikai folyóiratra*” és „*olcsó, új szellemű könyvek*” kiadására és minél nagyobb tömegekhez való eljuttatására van szükség.

Az elhangzott irányítás szellemében két héttel később Jancsó Elemér veszi szűkszavú lajstromba az erdélyi irodalom addigi teljesítményét, és az immár néhány könyvecskét kihozott Józsa Béla Athenaeum működését, majd maga is mozgósítással zárja cikkét: „Az írói elzárkózottság, a művészet és a tudomány fellegráirába való menekülés kora lejárt. A szellem munkásainak, akik oly sokszor hivatkoztak a transzylvanizmusra, részt kell venniük abban az építőmunkában és harcban, amelyik éppen az általuk megálmódott Erdélyért, a kibékülő és egymásnak kezét nyújtó népek közös hazájáért folyik.”

Műfaját tekintve a *Világosságban* közölt Jékely-írások többsége színikritika vagy könyvismertető, de akad képzőművészeti tárlatismertetés, glossza, interjú és publicisztika, sőt egy esetben vezércikk is. Az 1946. április 26-i szám első oldalán, A BÁRÁNY VÉRE címmel vezércikként hozza Jékely az utóbb 1981-es kötetének címadójaként visszaköszönő írást. Nápolyi emlékek idézésén keresztül jut el először arra a következtetésre, hogy az ölés parancsa az emberben „*valami állatsorból maradt babonaszerű ösztön*”, amelyet Jézus „*mint forradalmár*” pusztított el. Az írás megbékélésre, kölcsönös elfogadásra való felszólítással zárul: „A »ne ölj« parancsa lehetett-e valaha komolyabban veendő, mint ma? Akkor is fogadd meg, ha történetesen nem vagy keresztény [...] utóvégre Voltaire sem tartotta magát annak, mégis azt tanácsolta a békességet hiába kereső embernek: – Ne gyűjtsd meg a szomszédod házfedelét, hogy a tiédet se gyűjthassák meg. Mintha csak azt mondta volna: szeresd felebarátodat.”

A *Világosságban* közölt könyvismertetői többnyire rövid, pár jellegzetességet megragadó, számos világirodalmi párhuzamot is felvázoló írások. Eleinte a Nagy István és Jancsó Elemér által képviselt elvek térnek vissza értékeléseiben, majd fokozatosan erősödik a mozgalmi érték helyett az irodalom esztétikai funkciójára való figyelem. A lapnál töltött első hónapokban írt rajongóan pozitív hangú ismertetőt Lenin sofőrjének emlékiratairól vagy a Józsa Béla Athenaeum néhány sebtében kihozott, filléres kiad-

² Jékely Zoltán *Világosságban* közölt írásainak teljes jegyzéke megtalálható Kántor Lajos: ITT VALAMI MÁS VAN. ERDÉLYI KRÓNKA 1911–1959 c. kötetében. Héttorony, é. n. [1992], h. n.

ványáról, lelkendező ismertető szovjet színdarabok bemutatójáról, hogy később érvelő, példákat kereső, értő kritikát közöljön Benedek Marcell IRODALMI KALAUZ-áról, Kacsó Sándor novelláiról vagy Kiss Jenő verseiről.

1945. február 13-án közölt HOL VANNAK A MAGYAR ÍRÓK című cikkében feltérképezi, mit lehetett tudni abban a pillanatban az íróársak hollétéről. Előljáróban leszögezi azt, amit akkor a *Világosság* az apróhirdetéseket kivéve szinte minden írásában hangsúlyozni próbált: „*A magyar írók egyáltalán nem vállaltak közösséget azzal a kormányzattal, mely az országot oktalan háborúba sodorta. Lettek légyen bármilyen világnézetet vallók, a szovjet birodalom ellen egyetlen valamirevaló írónk sem mártotta tintába a tollát.*”

Jékely listája elég szomorú, pedig a halottakat nem is sorolja, ám sokak sorsáról még nem tudni semmit, vagy csupán azt, hogy fogságban vannak. Az írás mégis azzal a bizakodó megállapítással zárul, hogy „...*ki-ki keresi azt a helyet és azt a munkakört, melyben legcélszerűbben veheti ki részét az új világ építéséből.*”

A *Világosság* szerkesztőségében ő maga is ezt teszi, nem annyira költőként, hanem elsősorban publicistaként. A művészet nagy halottait búcsúztató portrékat közöl (Szerb Antalról, Romain Rolland-ról, Bartók Béláról, Móricz Zsigmondról, Krúdy Gyuláról, József Attiláról és másokról). Interjú készíti többek közt a budapesti harcokból hazatért Szentimrei Jenővel, László Gyula történésszel, Benedek Marcellal, az új tankönyveken dolgozó Léтай Lajossal, Victor Eftimiu román íróval, egy orosz–magyar társalgási zsebkönyvet készítő ferences szerzetessel és másokkal.

Zolnai Bélával beszélgetve érzékletes sorokban ábrázolja a tudós veszteségeit: „*lakását a front összedúlta, könyvei egy része megsemmisült, tudományos jegyzetei elégték, szétszóródtak. Egy szál ruhában maradt bútorai és jegyzetei szemétdombbá változott törmeléke közt. Így nőtt az erdélyi tudós jelképévé mindnyájunk szemében, azé, aki egy élet szorgalmas munkáját kell esetleg a semmiből újrakezdeni, mint néhai való Párizs Pápai Ferenc, elődje, aki Enyeden, a kuruc–labanc világ pusztításai után »romlott scholánnaknám hamva közt« kezdte meg fordítgatni Calvin Intitutióját.*” (MIN DOLGOZIK AZ ERDÉLYI TUDÓS?, 1945. május 20.)

Készít vérbeli bulvárújságíróhoz illő „*halottas házi*” interjú is: az EMKE agg elnökének, Pákéi Sándor Józsefnek halálakor az özvegyet és az utcabizalmi, később két tüntetésen lelőtt bőrgyári munkás szomszédait látogatja meg, és kérdezi az elhunytakról. Sztárinterjú is készíti, az 1946 augusztusában Kolozsváron szereplő Jávor Pállal beszélget öltözőjében, és csípős megjegyzésekkel ostorozza a sztárkultuszt, a nevetségesen viselkedő rajongókat.

Egyik glosszájában örömmel nyugtázza, hogy különféle pártok színeiben több író is szerepet kapott az ideiglenes nemzetgyűlésben, harcias retorikával bizonygatva, hogy korábban „*egy megveszekedett eszmei frazeológia dadogói és demagógjai, a »vérválóság« és más hibbantás megszállottjai az ingatag magyar tömegeket ostoba és gyalázattal végződő háborúba szédítették.*” (ÍRÓK AZ ORSZÁGVEZETÉSBEN, 1945. április 12.)

Mihelyst az első hónapok feszültsége csökken, Jékely írásaiban (ahogy a *Világosság* teljes anyagában is) csökken a szovjet vagy román hatalommal szemben óvatos vagy túlbuzgó hangnem, a baloldaliság kényszeres bizonygatása. Már nem jelentéktelen szovjet szerzők munkáit dicséri, hanem például a Mojszejev táncgyűttes fellépése kapcsán a néptáncot klasszikus elemekkel keverve színpadképessé tevő koreográfia és a Nizsinszkij-féle klasszikus balett viszonyáról elmélkedik. (NIZSINSZKJÉKTÓL MOJSZEJEVÉKIG, 1945. december 9.)

A harcias lendület és az erőteljesen retorizált stílus immár elsősorban az olcsó siker érdekében a közízlésnek hódoló színházi produkciókat veszi célba. A Farkas Imre CSEREGYEREKÉK című operettjének bemutatójáról írott tudósítás például ezzel az össze-

foglalóval indul: „Egy zacskó jóféle alföldi tősgyökér, egy tégely hajdúsági bajuszpedrész, néhány lélegzetvételnyi cifra káromkodás, egy pimt hegyes szercintés s néhány itce cipyszer diákromantika – íme a recept, melynek szemmel tartásával ez a szirupos dallam és mondókamassza operetté állt össze.” (A CSEREGYEREK, 1946. február 18.)

A változtatásokat követelő, mozgósító szándék az írói felolvasóestek szervezési kéréseire (és nem a felolvasandók tartalmára) vonatkozik. (REFORMOT AZ IRODALMI ESTÉLYEK RENDEZÉSÉBEN, 1946. július 19.)

Noha Balogh Edgár „irodalompolitikusnak” nevezi, mint láttuk, az irodalompolitikai irányelveket nem Jékely, hanem Nagy István jelöli ki. Művészetpolitikai elveit az 1945. november 21-i számban egy képzőművészeti tárlat kapcsán fogalmazza meg Jékely Zoltán. Felfigyel arra, hogy a kiállított művek egyike sem hirdet valamilyen tant, miközben az íróktól éppen ezt várják. „Az irodalmi hangadók ugyanis [...] az íróktól nem kevesebbet kívánnak, mint hogy lehetőleg tömondatokban és feltétlenül a jelen valóságairól írjanak, felvilágosító, népművelő céllal, s hogy műviüket az idő kívánatos selejtező szűrőjének kikerülésével egyenest a kultúrára szomjas, elhanyagolt tömegek közé juttassák.”

A kettős kódolású zárlat a Szovjetunióra való utalással klasszikus példája annak, hogyan lehetett az irányelvekkel nem egyező véleményt megírni. „A végső választ mégis az a könyörtelen idő adja meg, amely nem ismer polgárt és parasztot, urat és szolgát – csak tehetséget. S az időnek ezt a döntőbírói tisztjét ma már a Szovjetunióban is számon és tiszteletben tartják.” (A VÁSÁRHELYI KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS TANULSÁGAI.)

Az írás és az íróként való érvényesülés lehetőségeit nem is ábrázolhatja másként, mint optimistán. Az 1945. karácsonyi lapszámban a magyarországi irodalom helyzetét válaszolja fel, „rom irodalom”-ként jellemzi, amelyben „a magyarországi író manaapság kísértétként kóvályog egykori lakása romfalai között, könyveinek és bútorainak hamvában gázolva, mint Márai Sándor, vagy a háború névtelen katonááldozatainak sírjaira tereget egy-egy szál virágot, mint Illyés Gyula”. Konkrét műveket nem emel ki, de bízik a Szovjetunióból visszatért szerzők (Illés Béla, Hágy Gyula, Balázs Béla, Gergely Sándor) hatásában és abban, hogy rövidesen „az íróknak egyre hallhatóbbá válik a szavuk: majdnem mind belefolynak a napi politikába is, vagy legalább közművelődési síkon fáradoznak [...] Ha kenyeret soványat is, de szerepet bőséggel kaptak, álmuk, ha mégoly zilált körülmények közt is, de bizonyára a megvalósulás szélén áll”. (VIRÁG A TÖRTDEREKŰ CSERESZNYEFÁN, 1945. december 25.)

Ritkán, de előfordul, hogy egy-egy történelmi eseményről való megemlékezés nem feltétlenül követeli meg a lap vezető ideológiájának hangoztatását. Július 14-e, Franciaország nemzeti ünnepe, a Bastille lerombolása akár kínálhatná az alkalmat a nép forradalmi szerepének elemzésére (a 14-i lapszámban ebben a megközelítésben is említik). Két nappal később Jékely Zoltán publicisztikája, az EMLÉKEZÉS EGY NYOLC ÉV ELŐTTI JÚLIUS TIZENNEGYEDIKÉRE viszont már személyes hangú, nosztalgikus megjelenítése 1937-es párizsi kalandjainak, Jékely-novellába illő jelenetekkel. Apja, Áprily Lajos fiatalkori alakját idézi, aki „1909-ben, 19 éves korában 150 koronával és egy ócska kézitáskával vágott neki Kolozsvárról Baudelaire és Verlaine városának, mint valami Balzac-regényhős, hogy másfél hónapnyi padlásszobázás, éhezés és szörnyű stívszúrások után hazatántorogjon a legszörnyűbb betegséggel: a Páris-nosztalgiával szívében, melyről akkor még nem tudhatta, hogy örökölhető”. (1945. június 16.)

Jékely költői, írói munkássága háttérbe szorul ebben az időszakban. Két prózakötete jelenik meg, a MINDEN MULANDÓ című kisregény (Marosvásárhely, 1946) és A HALÁSZOK ÉS A HALÁL című elbeszéléskötet (Kolozsvár, 1946). Több verset, versfordítást közöl az 1946. július 2-én induló *Utunkban*, de ebben az időben a próza (és a napilapos újságírói penzum) foglalkoztatja, verseskötettel nem jelentkezik.

A *Világosság* különösen az első hónapokban, illetve ünnepi (ekkor még karácsony, húsvét, május 1.) lapszámaiban közölt verseket. Ezek eleinte a híroldalakon, keretben közölt versek (pl. Ady Endre: ISTEN HARSONÁJA, József Attila: MUNKÁSOK), amelyek kifejezetten politikai üzenet funkcióval bírnak. Aminthogy üzenete van annak is, hogy 1945 tavaszáig többször is közölnek dilettáns munkásköltők gyengécske verseiből.

Jékely öt alkalommal jelenik meg költőként a *Világosság* hasábjain (néhány fordítással nem számítva). Első két írása éppen vers. A lap 1944. október 25-i számában az OKTÓBER, 1944. november 4-én pedig, abban a lapszámban, amely Horthy lemondásáról és Szalasi nemzetvezetővé való kinevezéséről ad hírt, az ŐRÜLT VELŐK hírfej helyén megjelent közlése akár szerkesztőségi állásfoglalásként vagy a címoldal híreihez kapcsolódó kommentárként is értelmezhető. „*Ott kívánom már látni társaságotok, / kik ezt a szörnyűséget ránkhozátok / mert odaválók vagytok holmi ronda / ordinaré vásári pantheonba.*”

Versben siratja halottait is: az 1945. november 3-i szám KIÁLTÁS HALOTTAK UTÁN, az 1946. húsvéti lapszám FELTÁMADÁS című versét közli. Az ÖSSZEGYŰJTÖTT VERSEK-ben „*Mikecs László emlékére*” ajánlott vers itt tágabb, a háború minden áldozatát magába foglaló mottóval jelenik meg: „*Tisztelgés Halász Gábor, Mikecs László, Szerb Antal és még ötvenmillió emléke előtt, akik véres áldozatul múltak ki a veszett Mars-isten oltárán.*”

Az 1945. május 13-i lapszámban az enyészet, a szerelem, az álmok és finom kulturális utalások költője új szerepet keres és vél megtalálni A HARMINCKETTEDIK TAVASZ című (ÖSSZEGYŰJTÖTT VERSEI közül hiányzó) születésnapi versében: „*Most élni kell és nem emlékeinkkel / bajmóldni / Pattantsd le arcom / sápadt, vértelen epidermisét, / hogy új csókokra még méltó legyek, / s új hittel töltsenek meg új misék // Nem kellesz bús, temetési menet / nem kelletek kísértetek, / én egy óriási lakodalmi / vigasság vőfélye szeretnék lenni / hogy bős torokkal kiabáljam ottan / éljen a Béke, a Mirtuszos menyasszony, / s vőlegénye a daliás Szabadság!*”

„Óriás lakodalmi vigasság” helyett nehéz esztendők következtek, „bős torokkal” való kiabálás helyett hosszas elhallgattatás jött.

JÉKELY ZOLTÁN LEVELE TAKÁCS JENŐNÉ PASTEINER ÉVÁNAK

Édes Éva! Végtelen melankóliával kezdem ezt a levelet, válaszképpen ma érkezett, várva várt leveledre. Melankóliámnak maga a különben örömet szerző levél is oka: elkerültük egymást Ausztriában! Azonkívül: fejfájós napom van megint, reggel mostanában sűrűn ébredek butító, tompa fejfájással, aminek talán elsősorban fényviszonyom az oka, a kritikus és gyógyíthatatlan photofóbia... Azonkívül: most már meg kell írnom, hogy szegény Anyuka július 8-án meghalt, s a visegrádi domboldal temetőjében pihen, akarata szerint. Halálát sok-sok betegeskedés, szörnyű idegállapot előzte meg, azt kell írjam keserűen, hogy megváltás volt neki a halál – Apuka künt él már 10 éve a Szentgyörgypusztán, most egyedül, csak beljebb költözött a faluba, jó ismerősökhöz, egészen márciusig. Mert